

HUZUR DERSLERİ MUKARRİRLERİNDEN TOSYALI İSMAİL ZÜHTÜ EFENDİ'NİN TEFSİR METNİNİN İNCELENMESİ

Ersin ÇELİK*

Özet:

Bu çalışmada, 1880-1909 yılları arasında, aralıksız olarak 29 yıl Huzur Dersleri'ne iştirak etmiş Tosyalı İsmail Zühtü Efendi (ö. 1909)'nin kaleminden çıkmış bir tefsir metni, dersin formatına uygun olarak sorulan sorular ve cevapları incelenmektedir. Tefsir, soru-cevap ve dua kısmı olarak üç bölümde hazırlanmış olan metinde, tefsir edilen ayetin önceki ayetle irtibatının kurulduğu görülmektedir. Sorulan sorular ise daha çok dil ağırlıklı olmakla birlikte az da olsa Kur'an'a bütüncül bakışın izlerini yansıtan sorular da sorulmuştur.

Anahtar kelimeler: Kur'an, Tefsir, Osmanlı, Huzur Dersleri, Tosya.

Examination Of The Tafser Text Of İsmail Zühtü Efendi From Tosya Among The Teachers Of The Lessons Before The Sultans

Abstract:

This study examines a tafser text written by İsmail Zühtü Efendi from Tosya (d. 1909) who had participated in the lessons before the Sultan for 29 years in a row in between 1880 and 1909, and the questions and answers in line with the format of the lesson. Within the text segregated into three parts as tafser, questions-answers, and the pray, it is observed that the verse which is interpreted (tafser) is connected to the previous verse. And the questions directed are mainly on the language while some of them focus on the holistic view of Quran.

Key Words: Qur'an, Tafseer, Ottoman, Lessons before the Sultan, Tosya.

* Araştırma Görevlisi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. ersin.celik@erdogan.edu.tr

Giriş

Huzur Dersleri'nin tarihi seyri hakkında başta Ebü'l-Ulâ Mardin (ö. 1957)'in *Huzur Dersleri* kitabı olmak üzere çeşitli çalışmalar yapılmıştır.¹ Elbette bu çalışmalar hem konunun önemiyle mukayese edilemeyecek kadar az, hem de Mardin'in kitabı esas alınarak yapılmış çalışmalar olup onun üzerine çok fazla bir katkı sunmadığı için yetersizdir. Ancak bize göre daha üzücü olanı, Huzur derslerinden günümüze intikal eden ders metinlerinin çok az bir kısmı hariç, içerik analizinin yapılmamış olmasıdır.² Bu çalışmada söz konusu derslerin içeriklerinin tahlili noktasında katkı sunmak hedeflendiğinden dolayı derslerin tarihi süreci ile ilgili ayrıntıya girilmekten kaçınılmıştır.

1759 Ramazan'ından itibaren Sultan III. Mustafa (ö. 1774)'nın fermanıyla resmiyet kazanan Huzur Dersleri, biniş merasimi sonrası Osmanlı padişahının hazır bulunmasıyla, şeyhülislâm tarafından seçilen ve padişah tarafından onaylanan yetkin ulemadan müteşekkil bir heyet tarafından, her yıl Ramazan'ın belirli günlerinde padişahça tayin edilen mekanlarda gerçekleştirilen ilmî meclislerde Kâdî Beyzâvî (ö. 1286) tefsirinin münâzaralı tarzda tedrisi için kullanılan bir terimdir.³

Huzur Dersleri'ne başta padişah olmak üzere, dersi sunan mukarrir, ona soru sormakla vazifeli muhataplar ve padişahın izni dahilinde dinleyiciler iştirak ederdi. Padişah tarafından resmî vazife ifa edilen mekanlarda, biniş merasimi sonrası icrâ edilen derste padişah dahil herkes minder üzerinde oturur, biniş merasimi yapılmadığı takdirde ders tatil edilirdi. Biniş merasimi yapılmadığı zaman dersin tatil edilmesinden de

1 Mehmet İpşirli, "Ramazanda Huzur Dersleri", *İstanbul Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi*, İstanbul 2008, S. 5, ss. 40-45; Enver Demirpolat, "Huzur Derslerine Katılan Harputlu Alimler", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi*, Elazığ 2012, c. XVII, S. 2, ss. 213-237; Ömer Kara, "İslâm Geleneğinde Ümerâ Huzurundaki Bilimsel Toplantıların Osmanlıcası: Huzur Dersleri", *Osmanlı Toplumunda Kur'an Kültürü ve Tefsir Çalışmaları-II*, ed. Bilal Gökçir vd., İlim Yayma Vakfı, İstanbul 2013, ss. 299-369; Şuayip Özdemir-Rahime Kavak, "Osmanlı Sarayında Ramazan Sohbetleri: Huzur Dersleri", ed. Berat Açıl vd., *Uluslararası Ramazan Sempozyumu: Ramazan ve Oruç*, İstanbul 2015, ss. 239-246.

2 Mustafa Ünver, "Sarayda Abdülhamid Han Huzurunda Bir Tefsir Dersi ve Neşri", *İstanbul Tecrübesi/The Experience of Istanbul: Dinsel ve Kültürel Farklılıkların Bir Arada Yaşaması*, İstanbul 2010, ss. 333-351; Aydın Temizer, "Osmanlıda Huzur Dersi Örnekleri Tahlil ve Tenkitli Tefsir Metni Neşirleri-I", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi*, Sakarya 2013, c. IV, S. 28, ss. 65-92; Aydın Temizer, "Osmanlıda Huzur Dersi Örnekleri Tahlil ve Tenkitli Tefsir Metni Neşirleri-II", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi*, Sakarya 2015, c. XVII, S. 31, ss. 167-191.

3 Kara, "Huzur Dersleri", ss. 317-318.

anlaşılacağı üzere Huzur Dersleri'nin son derece kendine has resmîyette ilmî bir meclis olduğu anlaşılmaktadır.⁴

Ramazan aylarında genellikle sekiz gün yapılan bu derslerin padişahın sonraki en önemli katılımcıları mukarrir ve muhataplardır. Her oturumun mukarrir ve muhatapları farklı kişilerden oluşmakla birlikte dersi anlatan konumundaki mukarrir, dersin sonunda soru sormakla görevli muhataplardan daha üst dereceye sahip olurdu. Yine ilk oturumların mukarrir ve muhatapları sonraki oturumdakilerden daha kıdemli olurdu. Huzur derslerine yapılacak tayinler şeyhülislamın teklifi ve padişahın onayı ile yapılır, bir oturumun mukarrir pozisyonu boşaldığında sonraki oturumun mukarriri oraya tayin edilirdi. Son oturumun mukarrirliği boşaldığında ilk oturumun baş muhatabı oraya mukarrir olarak tayin edilirdi.⁵ Dolayısıyla önceki makamlar boşaldığında öncelikle sistem içerisinde sonra gelenler o makama terfi eder, zincirin sonunda yine boşluk kalırsa oraya dışarıdan tayin yapılırdı.

Huzur Dersleri'nde mukarrir ya da muhatap olabilmek için İstanbul ruûsunu hâiz müderris olmak, talebesi çok ve düzenli tahsille birlikte ileri derslere sahip olmak, melekesi, uzmanlığı ve kemâliyle meşhur olmak, uhdesinde resmî bir vazife bulunmamak ve İstanbul'da ikamet etmek gibi bir takım şartlar aranmaktaydı.⁶ Osmanlı'nın son dönemlerinde yetişmiş Gelenbevî İsmail Efendi (ö. 1791), Mütercim Âsım Efendi (ö. 1819), Ali Haydar Efendi (ö. 1935), İskilipli Atıf Efendi (ö. 1926) ve İsmâil Sâib (Sencer) Efendi (ö. 1940) gibi birçok meşhur alimin bu derslere iştirak ettiği görülmektedir. Bu derslere en çok iştirak eden alimlerden birisi de çalışmamızın ana konusunu teşkil eden Tosyalı İsmail Zühtü Efendi'dir.

4 Ebü'l-Ulâ Mardin, *Huzur Dersleri*, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1951, c. I, s. 17.

5 Temizer, "Osmanlıda Huzur Dersi Örnekleri- I", s. 66.

6 Mardin, *Huzur Dersleri-I*, ss. 99-103.

I. Tosyalı İsmail Zühtü Efendi

İsmail Zühtü Efendi, 1840 senesinde Kastamonu Tosya'da doğmuştur. 1869'da Mart ayında tarîk maaşına⁷ nail olup Beyazıt dersiâmı olmuştur. Ekim 1887'de dersiâmlığı yanında *Şifâ-i Şerif*⁸ okutma vazifesini de elde etmiş ve bu vazifesi ölümüne kadar devam etmiştir. Sudûrdan olan İsmail Zühtü Efendi talebelerine icazet vererek "mucîz" dersiâm olmuştur. İsmail Zühtü Efendi, 1880-1897 tarihleri arasında Huzur Dersleri'ne muhatap olarak iştirak etmiş, 1897 senesinde de mukarrirliğe terfi etmiş ve 18 Mart 1909 tarihinde vefat etmiştir. En son vazifesi Huzur Dersi mukarrirliği olan Zühtü Efendi'nin 13 yıl mukarrirlik görevinde bulunduğu anlaşılmaktadır. İlk maaşını 50, son maaşını ise 4490 kuruş olarak almıştır.⁹

Mardin'in verdiği bilgilere göre Tosyalı İsmail Zühtü Efendi'nin Huzur Dersleri serüveni 16 yıl muhatap, 13 yıl da mukarrirlik olmak üzere 29 yıl devam etmiştir.¹⁰ Aşağıdaki tabloda onun Huzur Dersleri'ne katıldığı tarihten itibaren hangi tarihlerde hangi oturumlarda görev aldığı ve nasıl yükseldiği görülmektedir:

Mardin, İsmail Zühtü Efendi'nin mukarrirlikten ne zaman ayrıldığına dair bir kayıt düşmese de en son 1326/1909'daki Huzur Dersleri'ne katılmış olması onun vefatına kadar (18 Mart 1325/1909) bu görevine devam ettiğini göstermektedir. İsmail Zühtü Efendi'nin Huzur Dersleri'ne iştirak ettiği yılların tamamı Sultan II. Abdülhamid Han'ın saltanatta olduğu döneme rastlamaktadır.

7 Osmanlılarda devlet memurlarına hizmette buldukları sürece maaşlarına ilaveten, görevden ayrıldıktan sonra ise bir nevi emekli maaşı olarak tahsis edilen gelire arpalık denirdi. Bu daha sonraki dönemlerde aylığa bağlanmış, önce tarîk maaşı en son olarak da rütbe maaşı adıyla anılmıştır. Bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, TTK Basımevi, Ankara 1984, ss. 118-121.

8 Kâdî İyâz (ö. 544/1149)'ın peygamber sevgisine ve Hz. Peygamber'in Müslümanlar üzerindeki haklarına dair kaleme aldığı meşhur eseri.

9 Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, İBB Kültür İşleri D. Başkanlığı Yay., İstanbul 1996, s. 289.

10 Mardin, *Huzur Dersleri*, c. I, ss. 449-547; Ersin Çelik, "Osmanlı Devletinde Padişah Huzurunda Yapılan Tefsir Derslerine Katılan Abanalı Bir Müderris: Veliyüddin Efendi", ed. Erol Turan vd., *"I. Uluslararası Abana Sempozyumu"*, Abana-Kastamonu 2016, ss. 535-543.

Yıl H/M	Meclis	Görevi	Mukarrir	Katılımcı
1297/1880	VIII.	3. Muhatap	Hadımlı Muhammed Hulûsî Efendi	
1298/1881	VIII.	1. Muhatap	Hadımlı Muhammed Hulûsî Efendi	15+1
1299/1882	VIII.	1. Muhatap	İstanbulu Muhammed Eşref Efendi	14+1
1300/1883	VIII.	1. Muhatap	İstanbulu Muhammed Eşref Efendi	14+1
1301/1884	VII.	11. Muhatap	Hadımlı Muhammed Hulûsî Efendi	14+1
1302/1885	VII.	6. Muhatap	Hadımlı Muhammed Hulûsî Efendi	14+1
1303/1886	VII.	6. Muhatap	İstanbulu Muhammed Eşref Efendi	14+1
1304/1887	VII.	6. Muhatap	İstanbulu Muhammed Eşref Efendi	14+1
1305/1888	VI.	8. Muhatap	Hadımlı Muhammed Hulûsî Efendi	14+1
1306/1889	VI.	5. Muhatap	İstanbulu Muhammed Eşref Efendi	14+1
1307/1890	V.	14. Muhatap	İstanbulu Muhammed Eşref Efendi	14+1
1308/1891	V.	7. Muhatap	İstanbulu Muhammed Eşref Efendi	14+1
1309/1892	VI.	2. Muhatap	Hadımlı Muhammed Hulûsî Efendi	14+1
1310/1893	IV.	12. Muhatap	Gelibolulu Muhammed Âdil Efendi	14+1
1311/1894	IV.	7. Muhatap	Gelibolulu Muhammed Âdil Efendi	14+1
1312/1895	II.	11. Muhatap	Tikveşli Yusuf Ziyaeddin Efendi	14+1
1313/1896	II.	6. Muhatap	Tikveşli Yusuf Ziyaeddin Efendi	14+1
1314/1897	IV.	Mukarrir	Tosyalı İsmail Zühtü Efendi	14+1
1315/1898	VIII.	Mukarrir	Tosyalı İsmail Zühtü Efendi	14+1
1316/1899	VIII.	Mukarrir	Tosyalı İsmail Zühtü Efendi	15+1
1317/1900	VIII.	Mukarrir	Tosyalı İsmail Zühtü Efendi	15+1
1318/1901	VII.	Mukarrir	Tosyalı İsmail Zühtü Efendi	15+1
1319/1902	V.	Mukarrir	Tosyalı İsmail Zühtü Efendi	15+1
1320/1903	V.	Mukarrir	Tosyalı İsmail Zühtü Efendi	15+1
1321/1904	V.	Mukarrir	Tosyalı İsmail Zühtü Efendi	15+1
1322/1905	III.	Mukarrir	Tosyalı İsmail Zühtü Efendi	15+1
1323/1906	III.	Mukarrir	Tosyalı İsmail Zühtü Efendi	15+1
1324/1907	III.	Mukarrir	Tosyalı İsmail Zühtü Efendi	15+1
1325/1908	II.	Mukarrir	Tosyalı İsmail Zühtü Efendi	15+1
1326/1909	II.	Mukarrir	Tosyalı İsmail Zühtü Efendi	15+1

2. METNİN İNCELENMESİ

2.1. Takrir Kısımının İncelenmesi

Tosyalı İsmail Zühtü Efendi'nin Huzur Dersleri'nde mukarrir olarak bulunduğu on üç yılda toplam on üç dersten maalesef sadece bir oturuma dair vesikalar elimizde mevcuttur. Söz konusu ders de İsmail Zühtü Efendi'nin mukarrir olarak tayin edildiği ikinci sene olan 1898 yılında Sultan II. Abdülhamid Han (ö. 1918)'ın huzurunda takrir ettiği derstir. Bu dersin takriri ve derste vuku' bulan münazaraya dair bilgiler el yazması halinde yaklaşık dört varak olarak İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü numara 7321'de bulunmaktadır. Nefis bir ta'lik ile kaleme alınmış yazmanın ferağ kaydında yer alan "Huzur-i Hümayûn Cenâb-ı Mülûkâne Ders-i sâmin mukarriri Tosyevî dâileri" ibaresi ve altındaki "İsmail Zühdi" mührü söz konusu yazmanın Tosyalı İsmail Zühtü Efendi'ye ait olduğu hususunda bir şüpheyi mahal bırakmamaktadır. Yazmanın zahriyesinde ve son varağında verilen bilgilerden eserin Yıldız Kütüphanesi 20728/269 numaradan İstanbul Üniversitesi Kütüphanesine nakledildiği anlaşılmaktadır.

Söz konusu yazmanın içeriğine bakıldığında dersin, " وَمَا مَنَعَهُمْ أَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ *Onların harcamalarının kabul edilmesini engelleyen, onların Allah ve Resûlünü inkar etmeleri, namaza ancak üşenerek gelmeleri ve istemeyerek harcamalarından başka bir şey değildir.*" (Tevbe sûresi 9/54) ayetinin takririni ve bu derste geçen sual-cevapları ihtiva ettiği görülmektedir.

Dersin takriri önce Arapça olarak verilmiş akabinde ise Türkçe olarak özetlenmiştir. Tosyevî, gerek Arapça olarak kaleme aldığı takrir metninde gerekse Türkçe kısmında ilk önce dersin konusu olan 54. ayetin öncesindeki ayetlerle birlikte bütüncül olarak okunmasına dikkat ederek söz konusu ayetlerin arasındaki irtibata dikkat çekmiştir. Önceki ayette Hz. Allah, İslam'ın şiarı olan ibadetleri gösterişle yapan ve Müslümanlar bir musibete maruz kaldığında buna sevinen münafıkların ister gönüllü ister gönülsüz vermiş olsunlar, infaklarının asla kabul edilmeyeceğini ifade etmiştir. Tosyevî, dersin konusunu teşkil eden Tevbe 9/54. ayette de Hz. Allah'ın münafıkların infaklarının kabul edilmemesine sebep olan fasıklıklarını beyan ettiğini belirtmektedir. Söz konusu ayette münafıkların infaklarının kabul edilmemesine, her türlü kemal sıfatlarla muttasıf olan Allahü Teala'yı ve onun ahkamı ilahiyeyi insanlara tebliğ için alemlere rahmet olarak gönderdiği Peygamber Efendimizi batınen inkar etmenin dışında hiçbir sebep olmadığı belirtilmiştir. Yine İslam'ın şiarından olan farz namazları terk etmek veya onları yerine getirirken tembellik etmek; Allah yolunda vacip olan infakı tamamen terk veya istemeyerek yapmaları onların infaklarının kabul edilmesine engel olmuştur.

Tosyevî takririnin son bölümünde, söz konusu Tevbe 54. ayetin sonundaki “*إِلَّا وَهُمْ كَارِهُونَ وَلَا يُنْفِقُونَ*”=*Ve onlar ancak istemeden infak ederler*”¹¹ ifadesinin, bir önceki ayette geçen “*قُلْ أَنْفِقُوا طَوْعًا*”=*De ki: İster gönüllü verin*” ifadesiyle tezat teşkil etmediğini izah etmeye çalışmaktadır. Çünkü ilk ayetteki “*ister gönüllü verin*” ifadesi farz olanı vermeye veya görünürde gönüllü olarak vermeye delalet etmektedir. Yine ikinci ayette bahsedilen “*kerahet*” in anlamı ümit ve korku olmadığı için arzu ve istekle vermemek anlamında olabilir ki bu da Hz. Peygamber'den veya kendi liderlerinden bir zorlama olmadan verme anlamında bir gönüllülüğe tezat teşkil etmez.

Yine Tosyevî, Türkçe kısmında değinmediği bir farazi soru ve ona verdiği cevapla takririn Arapça bölümüne son vermektedir. Şöyle ki, dersimizin konusu olan Tevbe 54. ayetle Zilzâl sûresindeki “*فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا*”=*Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu görür*”¹² ayetinin arası nasıl cem edilecek denilirse, biz buna şöyle cevap veririz: Müminlerin dışındakilerin yapmış olduğu güzel işler, Ebû Tâlib (ö. 619) hadisinde¹³ olduğu gibi Hz. Peygamber'in şefaati ile günahların hafifletilmesine, Ebû Talib'in haricindekilere de Hz. Allah'ın, dünyada iken yaptıkları iyi işlerin karşılığını vermesine hamledilir.¹⁴

Huzur Dersleri her ne kadar Beyzâvî tefsirinin münazaralı olarak tedrisi şeklinde ifade edilse de bu derslerdeki muhtevanın Beyzâvî tefsirinin ötesinde olduğu aşikardır. Zira söz konusu derste takrir edilen ayetin tefsirinde Kâdî Beyzâvî'nin, İsmail Zühtü Efendi'nin değindiği hususlara değinmediği görülmektedir.¹⁵

2.2. Soru-Cevap Kısmının İncelenmesi

İsmail Zühtü Efendi'nin takrir etmiş olduğu dersin münazara kısmına dair bilgilere “*Es'ile ve Ecvibe*” ifadesi ile başlanılmış ve on bir tane soru ve cevaba yer verilmiştir. Arapça olarak kaleme alınan bu soru ve cevaplara özet olarak burada yer vermek istiyoruz:

Soru 1: Ayetteki “*مَنْعَ*=m-n-a” fiilinin iki mef'ûlü niçin faili üzerine takdim edildi? Halbuki faile ihtimam daha önemlidir?

11 Tevbe 9/54.

12 Zilzâl 99/7.

13 Ebû Talib'in ahiretteki durumu ile ilgili birçok hadis rivayet edilmiştir. Bu konudaki hadislerden birisi de şudur: Ebû Saîd el-Hudrî (ra'den rivayet edildiğine göre; o, Hz. Peygamber (sav) –huzurunda amcasından söz edilince–şöyle buyururken dinlemiştir: “Belki kıyamet gününde şefaatinin ona faydası olur da topuklarına kadar ulaşacak ve bundan dolayı beyni kaynayacak olan hafif bir ateşe konulur. Buhârî, Menâkibu'l-ensâr, 40.

14 İsmail Zühtü Efendi, Tevbe 9/54. Ayet, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü No: 7321, 1b-2b.

15 Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*, Darü'l-ma'rife, Beyrut 1484/20133, s. 424.

Cevap: Mahiyetin hasrını ifade etmesi için takdim edilmiştir. Hasrın faydası ise Mu'tezile'yi rettir.

Soru 2: 53. ayette münafıkların infaklarının kabul edilmemesinden bahsedilirken "takabbul" kelimesi kullanılmışken, 54. ayette ise "kabul" kelimesi kullanıldı. Bu iki kelime arasındaki mana farkı nedir?

Cevap 2: "Takabbul" tekellüf bilgisi üzere kullanılır. Bir amel kabul edilmeye layık olmayıp fazlen ve keremen kabul edilmişse buna "takabbul" itlâk olunur. "Kabul" de ise bu manaya delalet yoktur.

Soru 3: Bu ayetin zahiri anlamı üzerine "لَا تُبْطَلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَى =Başa kakmak ve incitmek suretiyle, yaptığınız hayırları boşa çıkarmayınız"¹⁶ ayetiyle bir sual varid olabilir?

Cevap 3: Bakara 264. ayetteki maksat, sabit olduktan sonra bir sevabı yok etmekten nehiy olmayıp söz konusu ameli en baştan batıl olarak yerine getirmekten nehiydir. Çünkü başa kakmak ve incitmek, bir amelin karşılığında alınacak sevaba engel olur. Oysa bir ameli yapan, onu ibadet ve tâat niyetiyle Allah'ın onun karşılığında vereceği ecri ve onun rızasını düşünerek yapmalıdır.

Soru 4: Ayetteki istisna, istisna-i muttasılın bir kısmı olan müferrağ olup müstesna minh ise mahzuttur. Müstesna minh mahzuf olduğu takdirde mahzuf olan bu kısım, kelim-ı nefsi ve kadim olan Kur'an'a dahil midir yoksa dahil değil midir?

Cevap 4: Kur'an'dan mahzuf olan lafızlar Kur'an'a dahildir.

Soru 5: Mahzuf olan Kur'an'a dahildir dediğimiz zaman Kur'an'ın noksan ve hâdis olması lazım gelir ki bu ise batıl değil midir?

Cevap 5: Mahzufun Kur'an'a dahil olması iltizamen/zorunlu olup ezelde hazif üzerine varid olmuştur.

Soru 6: Mahzuf Kur'an'dan kabul edilmediği zaman ne lazım gelir?

Cevap 6: Kulun, kelim-ı kadimde tasarrufta bulunması lazım gelir ki bu takdirde kelim-ı kadim mahlukun yani müfessirin kelamı ile karışmış olur. Biz burada mahzuf, Kur'an'a dahildir derken onun hakikatte Kur'an'a dahil olduğunu kastetmiyoruz. Yalnızca kavaidi muhafaza için mecazen ve itibaren Kur'an'a dahil olduğunu söylüyoruz. Yoksa hakikatte Kur'an'a bir şeyin ilavesi veya ondan bir şeyin hazfı diye bir şey yoktur.

Soru 7: "Kabul" lafzı, "iczâ" lafzından daha hususidir. Halbuki daha hususi olanı nefyetmek zarûri olarak daha umumi olanın da nefyini gerektirir. Dolayısı ile ayette niçin "وَمَا مَنَعَهُمْ أَنْ يُجْزِيَهُمْ" denilmedi?

16 Bakara 2/264.

Cevap 7: Kabulü ümit etmek “iczâ” kelimesinin lazımlarındandır. Kabul nefyedildiği zaman onu ümit etmek de nefyedilmiş olur. Zira lazım olanın nefyi melzûmun da nefyini gerektirir. “Kabul” ve “iczâ”nın birbirine zıt olduğunu söylediğimiz zaman bu sorunun cevabı budur. Ancak bunların aynı anlamda olduğu söylendiğinde zaten burada bir problem de olmaz.

Soru 8: Söz konusu ayette neden mef’ûl sarîh bir isim olarak getirilmedi de “أَنْ تُفَيْلَ” şeklinde cümle olarak getirildi?

Cevap 8: Çünkü bir şeye engel olma, onu yasaklamak bir fesat mevcut olmadan tasavvur edilemez. Çünkü yasak olarak konulan şey, sabit olan bir fesadı engellemek içindir. Hz. Allah mef’ûlü cümle getirmek suretiyle üç şekilde fesadın sabit olduğuna delil getirmiştir. Bunlar da hakkı inkar etmeleri, namazda gevşeklik yapmaları ve sadakayı istemeyerek vermeleridir. Hz. Allah ayette istikbal için olan iki kelimeyi getirmekle fesadın hem şimdiki zamanda hem de gelecekte sabit olacağını beyan etmiştir. Fiilin vücuda gelmesinin başlangıcı şimdiki zaman, nihayete ermesi ise gelecek zamandır. İvaz Efendi (ö. 1585) de “ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللَّهِ أَنْ يُذَكَّرَ فِيهَا اسْمُهُ =Allah’ın meşitlerinde O’nun adının anılmasını yasak edenden kimseden daha zalim kim vardır!”¹⁷ ayetinin tefsirinde bu hususu beyan etmiştir.¹⁸

Soru 9: Münafık ve kâfirin yapmış olduğu şey kendi kudretlerinin eseridir. Oysa onların sadakalarının kabulü onların kesbiyle/çalışmasıyla değildir?

Cevap 9: Sadakanın kabulü onların kesbiyle olur. Biz ayetteki “مَنْعَهُمْ” fiilinin failini Allah’a ait bir zamir yapıp, “أَنَّهُمْ كَفَرُوا” ifadesini de mef’ûl yaptığımız takdirde böyle bir soru sorulabilir. “أَنَّهُمْ كَفَرُوا” ifadesini ayette fail olarak okuduğumuz da böyle bir suale de gerek kalmaz. Çünkü onların küfrü kendi yaptıkları sebebiyledir. Zira ne kâfir küfründe ne de fasık fıskında mecbur olmayıp iman ve taatin kendilerine teklifi sahîh olur. Allah, kafir ve fasıkın tercihi sebebiyle inkarı ve fıskı murad etmiştir. Dolayısıyla burada teklif-i mâ lâ yutâk/güç yetirilemeyecek bir şeyin teklifi söz konusu değildir. Ebû Cehil’in imanını bizatihi mümkün olup Allah’ın haber vermesiyle mümteni’ olmuştur.

Soru 10: Bu ayetteki hasrın faydası nedir?

Cevap 10: Münafıkların sadakalarının kabulüne mani olan; inkar etmeleri, namazda gevşeklik göstermeleri ve infakı istemeyerek yapmaları ile birlikte

17 Bakara 2/114.

18 Molla İvaz b. Abdillâh el-Alâiyevî (ö. 1585); Osmanlı alimlerinden olup Kânûnî, II. Selim ve III. Murad devrinde yaşamış ve Rumeli kazaskerliğine kadar yükselmiştir. *Hâşiye alâ Envârî’t-tenzîl, Hâşiye ale’t-Telvîh ve Hâşiye ale’l-Hidâye* gibi bazı eserler üzerine haşiyeler kaleme almıştır. (bk. Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri I-III*, İstanbul: Meral Yayınevi, I, s. 258, ts.) Maalesef bütün araştırmalarımıza rağmen İvaz Efendi’nin Beyzâvî haşiyesini kütüphane kayıtlarında bulamadık.

onların maksatları ve infakı gösteriş ve itibar için yapmış olmaları ihtimali de olduğu için ayet hasırla gelmiştir.

Soru 11: Ayette niçin inkar etmeleri mazi kalıbıyla getirilmişken namazı gevşek olarak yerine getirmeleri istikbal kalıbıyla getirilmiştir?

Cevap 11: Bu dediğiniz, süreklilik anlamını ifade etmesi için veya geçmiş zamanın hikaye edilmesi için olabilir.¹⁹

Özet olarak verdiğimiz soru-cevaplarda görüldüğü üzere İsmail Zühtü Efendi'ye dersin münazara kısmında 11 tane soru sorulmuştur. Bu sorulardan bir tanesi ayetler arasındaki taaruz, bir tanesi ayetin tefsiri ile ilgili olup geriye kalanlar lügat, nahiv ve belagatla ilgilidir. Dolayısıyla burada muhatapların sorduğu soruların dersin vaaz uslûbüne çok da uygun düşmediği görülmektedir.

Soru cevap kısmında dikkat çeken başka bir detay ise dört, beş ve altıncı soruların peş peşe aynı konuyla ilgili olmasıdır. Dördüncü soruda muhatap, ayetteki istisnada müstesna minh'in mahzûf olmasından yola çıkarak, Arap diline göre mahzûf kabul edilen ifadenin Kur'an'dan olup olmayacağını sorar. Soru edince Tosyevî buna, mahzûfun Kur'an'a dahil olduğu yönünde cevap vermiştir. Bir sonraki muhatap bu cevaba itiraz ederek, mahzûf Kur'an'a dahildir denildiğinde Kur'an'ın noksan ve hadis olacağını söylemiştir. Tosyevî ise buna mahzûfun sonradan değil de ezelde hazif üzerine takdir edildiği şeklinde cevap vermiştir. Bu cevap da tatmin etmemiş olacak ki altıncı sıradaki muhatap aynı konu çerçevesinde mahzûfun Kur'an'dan kabul edilmemesi durumunda ne lazım geleceğini sorar. Tosyevî ise burada meseleyi biraz daha açarak mahzûfun Kur'an'a dahil olduğunu söylerken bunun hakikî anlamda olmadığı, tamamen mecazen ve itibaren olduğunu ifade etmiştir. Yoksa hakiki anlamda Kur'an'dan bir şeyin hazfinin mümkün olmadığını vurgulamıştır. Peş peşe aynı konu etrafında sorulan bu sorular, derste her muhatapın önceden hazır ettiği bir soruyu sormasından daha çok, tartışmanın seyrine göre mukarrire soru yönelttiğini göstermektedir.

2.3. Padişaha Dua Kısmının İncelenmesi

İsmail Zühtü Efendi, takrir metninin son bölümünde "padişaha dua, gufran sebebidir" sözüne atıf yaparak takririni padişaha dua ile bitirmektedir. Müellif dersin takririnde olduğu gibi duaya da Arapça olarak başlamış ve duayı Türkçe olarak bitirmiştir. Duanın Arapça kısmında öncelikle Padişah Sultan Abdülhamid Han'ı överek onun için dua etmiş, sonunda da kendilerini ve hacıları duasına katarak Haremeyn-i Şerife'nin ziyaret etme şerefini nasip etmesini Cenab-ı Hak'tan niyaz etmiştir. Türkçe kısmında ise yine padişaha, şehzadelere ve askerlerin muzafferiyeti için dua etmiştir. Huzur derslerindeki genel teamüle uygun olarak dua kısmının fazla uzatılmadığı da görülmektedir.²⁰

19 İsmail Zühtü Efendi, Tevbe 9/54. Ayet, 3a-4a.

20 İsmail Zühtü Efendi, Tevbe 9/54. Ayet, 4b.

Sonuç

İsmail Zühtü Efendi 1840 yılında Tosya'da doğmuş çeşitli hocalardan ders aldıktan sonra 1869 tarihinde Beyazıt dersiamı olmuştur. 1880-1909 tarihleri arasında tam 29 yıl Huzur Dersleri'ne katılan İsmail Zühtü Efendi'nin 16 yıl muhatap sıfatıyla, 13 yıl da mukarrir sıfatıyla derslere iştirak ettiği anlaşılmaktadır. Onun bu derslere dair tuttuğu notlardan maalesef bir tanesi elimize ulaşmıştır. İncelediğimiz bu metinde İsmail Zühtü Efendi, takririni Arapça olarak kaleme almış ancak Türkçe olarak da özetlemiştir. Ayet ve hadislere atıfta bulunduğu takririnde, özellikle tefsirini yaptığı ayetle bir önceki ayetin arasındaki irtibata önem verdiği görülmektedir. İsmail Zühtü Efendi'nin padişahın huzurunda sunduğu bu metni hazırlamak için çok çeşitli kaynaklardan istifade ettiğinde kuşku yoksa da o, sadece soru-cevap kısmında Molla İvaz Efendi'nin ismine açıkça atıfta bulunmuştur.

Kaynakça

Albayrak, Sadık, *Son Devir Osmanlı Uleması*, İBB Kültür İşleri D. Başkanlığı Yay., İstanbul 1996.

Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*, Beyrut: Daru'l-ma'rife, 1434/2013.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhim b. Mugîre el-Cû'fî, (ö. 256/870), *el-Câmiu's-sahîh*, tahk.: Ahmed Zehve-Ahmed İnaye, Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-arabî, 2001.

Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri I-III*, İstanbul: Meral Yayınevi, I, ts.

Çelik, Ersin, "Osmanlı Devletinde Padişah Huzurunda Yapılan Tefsir Derslerine Katılan Abanalı Bir Müderris: Veliyüddin Efendi", ed. Erol Turan vd., "I. Uluslararası Abana Sempozyumu", Abana-Kastamonu, 2016, s. 535-543.

Kara, Ömer, "İslâm Geleneğinde Ümerâ Huzurundaki Bilimsel Toplantıların Osmanlıcası: Huzur Dersleri", *Osmanlı Toplumunda Kur'an Kültürü ve Tefsir Çalışmaları-II*, ed. Bilal Gökçür vd., İstanbul İlim Yayıma Vakfı 2013, s. 299-369.

Mardin, Ebü'l-Ulâ, *Huzur Dersleri I-II*, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1951.

Temizer, Aydın, "Osmanlıda Huzur Dersi Örnekleri Tahlil ve Tenkitli Tefsir Metni Neşirleri-I", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi*, Sakarya 2013, cilt: IV, sayı: 28, s. 65-92.

Tosyalı İsmail Zühtü Efendi, *Tevbe 9/54. Ayet*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü No: 7321.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, TTK Basımevi, Ankara 1984, s. 118-121.

Tosyalı İsmail Zühtü Efendi'ye Ait, 1315/1898 Tarihli Huzur Derslerinin VIII. Meclisin Ders Takririnin ve Sual-Cevap Kısmının Orijinal Metni (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü No: 7321, 4 Varak, Tevbe Sûresi 9/54. Ayet)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ولما علل الله تعالي عدم قبول انفاقهم في سبيل الله لكل ما يسمي انفاقا من ذهب او من فضة او من غيرها من جهاز بالعراقة في الخروج عن الطاعة لله تعالي بكوهم قوما فاسقين بينه وقرره بقوله عز وجل استعيز بالله (وَمَا مَنَعَهُمْ أَنْ تُقْبَلُ) اي باطنا ولذا عبر بالمجرد وبناء للمفعول لان النافع القبول في نفس الامر لا كونه من معين (مِنْهُمْ نَفَقَاتُهُمْ) اي وان جلت (إِلَّا أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ) الذي له صفات الكمال من الجلال والجمال لفساد جيلانهم وسوء غرايزهم ولما كان قبول النفقات متهيبا للطهارة التي تؤثرها الصلاة كان السياق لعدم قبولها ليتسبب عنه النهي عن الصلاة عليهم ابغ لانه ادل علي الخبث فأكد كفرهم بزيادة الجار اشعارا بان الكفر بكل منهما علي حياله مانع فقال تعالي (وَبِرَسُولِهِ) اي فسقهم بانهم غير مؤمنين وهو السبب المانع بمفرده من القبول يعني ان المقصود بالفسق في الاية الاولي وَهِيَ إِنَّكُمْ كُنْتُمْ فَاسِقِينَ الكفر بالله وبرسوله اي لامانع شيع من الاشياء الا كفرهم ثم قدح الله تعالي في شاهدي ما يظهرون من الايمان وهما الصلاة والزكاة وغيرها من الانفاق في الخيرات بما هو لازم للكفر ودال عليه فقال تعالي (وَلَا يَأْتُونَ الصَّلَاةَ إِلَّا وَهُمْ كُسَالَى) اي في حال كسلهم لا يأتونها قط بنشاط ولا ينفقون اي نفقة من واجب او غيره الا وهم كارهون اي في حال الكراهة وان ظهر لكم خلاف ذلك وذلك اي عدم قبول صلاتهم كسالي وعدم قبول انفاقهم في سبيل الله في حال الكراهة كله لعدم النية الصالحة وعدم اعتقاد الاخرة وهذا اي قوله تعالي الا وهم كارهون لا ينافي طوعا اي في قوله قل أنفقوا طوعا الاية لان ذلك اي طوعا بحسب الفرض او الظاهر [1b] او ان معني الكراهة هنا عدم الرغبة لانتقاء الرجاء والخوف فلا ينافي الطواعية بمعنى البذل من غير الزام من رسول الله عليه السلام او من رؤسائهم فلا اشكال بان الكراهة خلاف الطواعية وقد جعلهم الله تعالي طابعين في قوله طوعا ثم وصفهم بانهم كارهون والحكم المستفاد من هذه الاية عدم قبول انفاق المنافقين في سبيل الله فان قيل فكيف الجمع بينه وبين قوله تعالي فمن يعمل مثقال ذرة خيرا يره قلنا وجب ان يصرف ذلك الي تأثيره في تخفيف العقاب مقيدا بشفاعه رسول الله صلي الله عليه وسلم كما في حديث ابي طالب²¹ ويعطي في الدنيا مقيدا بمشية الله تعالي في غير ابي طالب والله اعلم.

جناب حق آيت كريمه سابقه ده ظاهرا شعار اسلامي ارائه ايدرك عالم اسلام حقتده عوارض متنوعه نك حدوثه مترقب فرحناك اوله كلان و كفرلريني اضمار واستار ايدن حذله لنام منافقينك حال ومآللريني زجر وقدح صددنده سز كرك طوعا وكرك كرها انفاق ايتمش اولسه كرده مادام كه لوث فسق وعتو وتعند ايله آلوده سكر البته نزد اليهده قبوله مظهر اولماز حكم منيفي افاده بيوروب درسز بولونان آيت كريمه ده ايسه عدم قبول انفاقلرينه علت اولان فسقلريني تبين وتقرير مقصد الهيصيله بيورورلريره استعيز بالله (وَمَا مَنَعَهُمْ أَنْ تُقْبَلُ مِنْهُمْ نَفَقَاتُهُمْ إِلَّا أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَبِرَسُولِهِ وَلَا يَأْتُونَ الصَّلَاةَ إِلَّا وَهُمْ كُسَالَى وَلَا يُنْفِقُونَ إِلَّا وَهُمْ كَارِهُونَ) يعني منافقين مزبوره نك قبول انفاقلرينه اشيا واسبابدن هيچ بر شي وسبب مانع اولمادي الا عظمت وجبروت كبي هر درلو صفات كمال ايله منصف بولونان جناب باري تعالي وتقدس حضرتلريني ودارين ده ما به النجات اولان احكام اليهيه سني خليقه به تبليغ ايجون رحمة للعالمين اوله رق بعث وارسال بيورديغي جناب نبي ذيشان افنديمز حضرتلرينك رسالت ونبوتلريني باطنا جاحد وكافر والملايه برابر معظمات شعائر جليله اسلاميه دن اولان صلوات مفروضه بي ترك ويا مستقلا ويا متكاسلا اتيان وايفا ايتلمري وفي سبيل الله انفاق واجبي دخي كليا اهمال ويا كارها اعمال ايتلمري مانع اولدي . في سبيل الله انفاقك عموميتله استلزام ايده جكي اجر ومثوبات مزيتندن

²¹ في هذا الموضوع روايات كثيرة ومنها ما روي عن أبي سعيد الخدري رضي الله عنه أنه سمع النبي صلي الله عليه و سلم وذكر عنده عمه²¹ فقال لعله تنفعه شفاعتي يوم القيامة فيجعل في ضحاح من النار يبلغ كعبه يغلي منه دماغه (بخاري مناقب الانصار ٤٠)

بونلرك استنتا واسقاط ايدليري حق جل وعلا حضرتلريه رسول ذيشاننه عدم اعتقادلريه برابر صلوات مفروضه وانفاق في سبيل الله كيي شاهد اسلاميتي ترك ويا متنفرا ايضا ايتلمري بادي اولارق هم كندي نفسلرينه ظلم وهم ده افراد بشر مياننده اصلا اعتماده غير شايبان واجب الاحتراز بر صنف مكروه تشكيل ايدلير.

آيت كريمه ده كي (وَهُمْ كَارِهُونَ) ايله آيت سابقه ده كي ترديد بيننده تنافي يوقدر. زيرا آيت سابقه ده كي طوعا طواعيت مفروضه ويا ظاهريه يه محمولدر. وجه آخر بوراده كي كراهت عدم اعتقادلري جهتيه خوف ورجا لري منتفي اولمسندن متحصل عدم رغبته محمولدر. او حالده زعم باطللرنجه التزام ما لايلزم طريقيله طرف رسالندن الزام اولمقسزين بذل ايتلمرينه مانع وبوكا ايسه طواعيت يعني طيب نفس اطلاقي جائز دكلدر. آيت جليله دن مستفاد اولان حكم الهي منافقينك في سبيل الله انفاقلرينك عدم قبوليله فرقۀ ناجية موحديني بونلردن [2b] تنفيه وتحذيردر. والله اعلم بحقيقة مقاصده.

أسئلته وأجوبه

(فان قيل) لم قدم مفعولي منع وهما الضمير وان تقبل علي الفاعل وهو قوله تعالي (الا اتمم كفروا بالله ورسوله) ان العناية بالفاعل ينبغي ان يكون اشد (قلنا في الجواب) لافادة حصر الماهية وفائدة الحصر رد المعتزلة (فان قيل) ما الفرق بين القبول والتقبل كما في هاتين (قلت) بان التقبل علي نأ التكلف انما يطلق حيث يكون العمل ناقصا لا يستحق ان يقبل الا علي طريق الفضل والكرم ولفظ القبول لا دلالة فيه علي هذا المعني (فان قلت) يرد السؤال علي ظاهر هذه الاية بقوله تعالي لا تبطلوا صدقاتكم بالمن والاذي (قلت) بانهم قالوا ليس المقصود بقوله تعالي لا تبطلوا الاية النهي عن ازالة هذا الثواب بعد ثبوته بل المقصود النهي عن ان يأتي بهذا العمل باطلا وبيانه ان المن والاذي يخرجانه من ان يترتب عليه الاجر الموعود لان العمل انما يؤدي الي الاجر الموعود اذا التي به العامل تعبدا وطاعة وابتغاء لما عند الله تعالي من الاجر والرضوان وعملا بقوله تعالي وما تقدموا لانفسكم من خير تجدوه عند الله (فان قلت) ان الاستثناء مفرغ وهو من المتصل والمستثني منه محذوف واذا كان المستثني منه محذوفا فالحذوفات القرآنية اهي من القرآن الذي هو كلام نفسي قديم ام لا (قلت) المحذوفات من القرآن (فان قلت) ان المحذوف اذا كان من القرآن يلزم نقصانه وحدوثه وهو باطل (قلت) انه من القرآن التزاما ووارد علي الحذف من الله في ازل الامر (فان قلت) ان المحذوف اذا لم يكن من القرآن فاي شئ يلزم ؟ (قلت) يلزم تصرف العبد في الكلام القديم فالكلام القديم مخلوطا بالكلام المخلوق اي المفسر وفيه نظر لانا لانسلم اللزوم لعدم كونه من القرآن انما يلزم لو كان ضم المحذوف الي القرآن علي سبيل الحقيقة وهو ممنوع بل هو علي سبيل التجوز والاعتبار صيانة للقوائد فالحذف ولاضم اليه حقيقة (فان قلت) ان القبول اخص من الاجزاء ونفي الاخص يستلزم نفي الاخص نفي الاخص نفي الاخص نفي الاخص فلهذا قيل وما منعهم ان يجزيهم (قلنا) في الجواب بان من لوازم الاجزاء رجاء القبول فاذا انتفي القبول انتفي رجاءه فانتفاء الاجزاء ضرورة انه يلزم من نفي اللازم نفي الملزوم هذا ان قلنا ان الاجزاء مغاير للقبول وان قلنا ان الاجزاء والقبول متساويان فلا سؤال (فان قلت) لم عدل عن المفعول الصريح الي الجملة وهي ان تقبل (قلنا) لان المنع لا يتصور بدون وجود المفسدة لان المانع دافع للمفسدة بعد ان كانت في مادة الثبوت ولهذا استدلت بثلاثة امور وهي الكفر والكسل في الصلاة واستكراه النفقة بين الله باتيانه تعالي المفعول بالجملة وهي ان تقبل وبادخال كلمتان مستقبلتان اشارة الي ان ثبوت المفسدة في الحال او في المستقبل وابتداء وجود الفعل الحال وانتهاؤه الاستقبال كذا بينه عوض افندي في تفسير قوله تعالي ومن اظلم ممن منع مساجد الله ان يذكر فيها اسمه الاية (فان قيل) ما يصنع المنافق والكافر الا ما هو في طاقته وقبول نفقتهم ليس من كسبهم (قلنا) سببه من من كسبهم وهذا السؤال انما يرد اذا جعلنا فاعل منعهم ضمير عائد علي الله

وانهم مفعولا من اجله فاما ان جعلنا انهم كفروا هو الفاعل فلا سؤال لان كفرهم من فعلهم فلا يكون الكفر مجبورا في كفره والفاسق في فسقه فيصح تكليفهما بالايمان والطاعة لان الله تعالى اراد منهما الكفر والفسق باختيارهما فلا جبر كما انه تعالى علم منهما الكفر والفسق بالاختيار ولم يلزم تكليف المحال يعني يجوز تكليف الله تعالى الكافر بالايمان والفاسق بالطاعة ولم يلزم التكليف بما لا يطاق وايمان ابي جهل ممكن ذاتي واما عدمه كان ممتنعا بالغير وهو اخبار الله تعالى به (فان قيل) ما فائدة الحصر (قلت) احتمال كون المانع قصدهم والنفقة الرياء والسمعة مع كفرهم وكسلهم في الصلاة واستكراه النفقة (فان قيل) لم عبر عن كفرهم بالماضي ومن اتياهم الصلاة بالمستقبل (قلت) للاستمرار او لحكاية الحال الماضية واحضارها.

دعاء واجب الاداء جناب خلافتناهي

دعاء السلطان سبب الغفران منطوق منيفتنجه يادشاه خير خواه جهان السلطان الاعظم مالك رقاب الامم سيد ملوك العرب والعجم ملاذ اشرف سلاطين العالم ظل الله تعالى علي كافة الامم خليفة رسول الثقلين الا هو السلطان الغازي عبد الحميد خان اللهم ارفع شان شوكته شرقا وغربا وانصب رايات دولته قريبا وبعدا اللهم نظم نظام سلطنته سرا وجهرا وانشر احكام معدلته شهرا ودهرا اللهم اعل اعلام عزاته وعزات المسلمين برا وبحرا وسخر له ولنا ممالك الكافرين والفرق الضالين جبرا وقهرا اللهم سلمه وسلمنا وسلم الحجاج المسلمين يسرا وذخرا وشرفنا بزيارة الحرمين المحترمين منسكا ونحرا اللهم امن المسافرين في مسيرهم ماساروا سفرا والمقيمين في مقامهم ما قاموا سحرا.

ذات شوكت سمات خلافتناهي افنديمير حضرتليري اريكه سلطنتنده دائم وقائم ثابت وبر قرار ايله يارب اولاد مكرملي شهزداكان جوان مردان افنديلمرزي اطول عمر ايله زير جناح باهر الفلاح خلافتناهي لرنده مسعود وكامياب ايله يارب عساكر شاهانه يه اينما كانتا وحيثما توجهوا نصرت وظفر احسان ايله يارب حربه مباشرت وصفوف اعدايه مهاجمت دليرانلري حيننده كندولرينه شجاعت علي ولي قوتي احسان ايله يارب. سبحان ربنا رب العزة عما يصفون وسلام علي المرسلين والحمد لله رب العالمين

[4b] حضورهمايون جناب ملوكانه درس ثامن مقرري طوسيه وي داعيلري (اسماعيل زهدي)